DOI: https://doi.org/10.36719/2706-6185/34/49-53

Zenfira Seyidova
Naxçıvan Dövlət Universiteti
turalmemmedov521@gmail.com
Sevda Ocaqquliyeva
Naxçıvan Dövlət Universiteti
sevdaocagguliyeva@gmail.com
Nərmin Novruzova
Naxçıvan Dövlət Universiteti
nerminorucova34@gmail.com

İNSANLARIN MƏDƏNİ-MƏNƏVİ TƏRBİYƏSİNDƏ MEMORİAL MUZEYLƏRİN ROLU

Xülasə

Memorial muzeylər milli mədəniyyətimizin mühüm bir sahəsi olub, müxtəlif sahələri əhatə etməklə, konkret şəxsiyyətin bu sahədəki xidmətlərini ictimaiyyətə nümayiş etdirir, eyni zamanda müəyyən zaman kəsiyi ərzində ölkənin yaşadığı siyasi-ictimai və mədəni səciyyəli prosesləri maddi sübutlar və dəlillər əsasında göstərməyə çalışırlar. Məqalədə memorial muzeylərin rolundan bəhs edilir. Həmçinin məqalədə İnsanların mədəni-mənəvi tərbiyəsində memorial muzeylərin rolu ətraflı şəkildə, müxtəlif nümunələr əsasında araşdırılaraq şərh edilir.

Açar sözlər: *muzey, fond, ekspozisiya, təbliğat, memorial, əşya*

Zenfira Seyidova
Nakhchivan State University
turalmemmedov521@gmail.com
Sevda Ojagguliyeva
Nakhchivan State University
sevdaocagguliyeva@gmail.com
Narmin Novruzova
Nakhchivan State University
nerminorucova34@gmail.com

The role of memorial museums in cultural and moral education of people

Abstract

Memorial museums are an important area of our national culture, they cover various areas and demonstrate to the public the services of a specific person in this area, and at the same time, they try to show the political, social and cultural processes experienced by the country during a certain period of time on the basis of material evidence and evidence. The article discusses the role of memorial museums. Also, in the article, the role of memorial museums in the cultural and moral education of people is analyzed in detail and interpreted based on various examples.

Keywords: *museum, foundation, exposition, publicity, memorial, object*

Giriş

Yarandığı zamandan və məkandan asılı olmayaraq muzeylər fəaliyyət göstərdiyi ölkədə hər bir şəxsin öz milli mənsubiyyətini dərk etməsinə və tədricən soy kökünə qayıtmasına, keçmişin ibrətamiz dərslərindən nəticə çıxarmasına xidmət etməlidir. Bundan başqa muzeylər öz mədəni ənənələrini böyüməkdə olan nəsillərə çatdırmalı, başqa xalqların mədəniyyətinə hörmətlə yanaşmaq vərdişinin tərbiyə edilməsinə və nəhayət, müstəqil inkişaf dövründə öz ixtisasından asılı olmayaraq bütün muzeylər milli mənafelərə xidmət etməlidir. Onlar ümumiyyətlə, mədəniyyət abidələrinin

qorunması ilə yanaşı, məhz öz millətinin malik olduğu mədəni ənənələri tərənnüm etməli, bu ənənələrin simasında öz xalqının daha qədim tarixə malik olduğunu, bu ənənələrin yaranmasında milli dühanın, milli istedadın müstəsna rolunu, bu istedadın mədəni-quruculuq sahəsində tükənməz potensial imkanlara malik olduğunu nümayiş etdirməyə çalışmalıdır. Tarix-mədəniyyət abidələrinin toplayaraq yığmaqda, onları bərpa etməkdə və mühafizəsində başlıca məqsəd vətəndaşları milli mədəniyyətin müxtəlif sahələrində yeni nailiyyətlər qazanmağa ruhlandırmaq, milli istedada, milli dühanın yaradıcı imkanlarına inam hissi tərbiyə etməkdir. Bu baxımdan, muzeylərin bütün növləri (tarix, ədəbiyyat, incəsənət, respublikanın müxtəlif bölgələrində fəaliyyət göstərən diyarşünaslıq və xatirə muzeyləri) eyni dərəcədə xalqımızın öz azadlığı və ərazi bütövlüyü uğrunda mücadilədə qazandığı zəfərlər, o cümlədən, II dünya müharibəsində əldə etdiyi nailiyyətlərlə tanış etmək, xalqımızın qələbə dolu tarixindən bəhs edən və tamaşaçılara Azərbaycanın indi cəlb olunduğu müharibənin II dünya müharibəsindən fərqli xüsusiyyətlərini araşdırmaqda böyük xidmət göstərir. Həmçinin muzeylər xalqı milli mənafelər uğrunda fədakarlığa ruhlandırmaq və eyni zamanda, milli yaddaşı möhkəmləndirərək, Qarabağda gedən döyüşlərin iştirakçılarının xatirə muzeylərini təşkil etməklə onları fəal təbliğat işinə cəlb edə bilər. Bütünlüklə isə milli vətənpərvər ruhlu, hərtərəfli inkişaf etmiş, dünya siyasətindən baş çıxara bilən, dünya xalqları arasında Azərbaycan xalqının layiqli yeri olduğunu dərk edən çağdaş vətəndaş yetişdirməkdə iştirak edirlər.

Memorial muzeylərin tarix, incəsənət, ədəbiyyat və başqa ixtisasları təmsil edən muzeylərlə yanaşı milli tariximizi və mədəniyyətimizi əks etdirməkdə əhəmiyyəti böyükdür. Azərbaycan xatirə muzeylərinin mənşəyi onların təsis edildiyi siyasi, ictimai və mədəni şərait fəaliyyət yönümləri və əhalinin mənəvi tərbiyəsində oynadığı roldan bəhs edərkən onların yarandığı konkret tarixi şəraitdən çıxış etmək daha məqsədəuyğundur. Xronoloji cəhətdən bu tarix keçən əsrin 40-70-ci və ondan sonrakı illərə təsadüf edir.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi şəraitində muzeylərimiz yeni fəaliyyət imkanları qazanmışdır. Müasir dövrdə əyani təbliğat vasitəsi kimi xatirə muzeylərinin əhəmiyyəti xüsusilə genişdir. Belə ki, Azərbaycanı xarici aləmə tanıtma, onun haqq səsini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, xalqda özünə inam aşılamaq, vətənin tərəqqisi, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü naminə fədakarlığa ruhlandırmaq baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Memorial muzeylər milli mədəniyyətimizin mühüm bir sahəsi olub, müxtəlif sahələri əhatə etməklə, konkret şəxsiyyətin bu sahədəki xidmətlərini ictimaiyyətə nümayiş edtirir, eyni zamanda müəyyən zaman kəsiyi ərzində ölkənin yaşadığı siyasi-ictimai və mədəni səciyyəli prosesləri maddi sübutlar və dəlillər əsasında göstərməyə çalışırlar. Muzeylərimiz bu proseslərdə milli dühanın rolunu aşkar edir, xalqda özünün görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə qürur hissi formalaşdırır, onu mədəni tərəqqi naminə yeni uğurlara ruhlandırır.

"Rusiya muzey ensiklopediyası"ında memorial muzeylər haqqında yazılmışdır: "Memorial muzeylər mühüm tarixi hadisələrin, dövlət və ictimai xadimlərin, elm mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin xatirəsini əbədiləşdirmək məqsədilə muzey əşyalarının toplanması, qorunması, öyrənilməsi və nümayiş etdirilməsini həyata keçirməklə məşğul olan muzeylər qrupudur. Adətən belə muzeylər bir zaman həmin hadisələrin baş verdiyi və ya memorial muzeyin həsr olunduğu şəxsin yaşadığı binada yerləşirlər. Xatirə muzeylərinin əlamətdar xüsusiyyəti onların memorial xatirə xarakterindədir. Xatirə muzeylərinin bu xüsusiyyəti burada nümayiş etdirilən muzey əşyalarının kolleksiyalarında əks etdirilir. Muzeyə gələn tamaşaçıların əhval-ruhiyyəsinə və şüuruna emosional təsir göstərərək onlarda həmin hadisələr və ya görkəmli şəxslər haqda geniş təsəvvür və inam yaradır. Muzeydə nümayiş etdirilən maddi əşyalar onların mənsub olduğu şəxsin xasiyyətindən, həyat tərzindən, siyasi və ictimai fəaliyyətindən xəbər verir" (Həvilova, 2019).

Qeyd edim ki, memorial muzeylər bu və ya digər elm, mədəniyyət, siyasi-ictimai xadimin xatirəsini əbədiləşdirmək məqsədilə təşkil edilərək fəaliyyət göstərən muzeylərdir. Müasir dövrdə memorial muzeylər muzey otaq, muzey emalatxana, ev muzeyi və s. kimi qruplara ayrılır (Həvilova, 2019: 45).

Muzey fondunun arxeoloji qazıntılar və etnoqrafik araşdırmaların hesabına formalaıaşdığı tarix muzeylərindən və müəyyən bölgənin təbiətini, coğrafi xüsusiyyətlərini, təbii sərvətlərini, canlı və

bitki aləminin təsvirinə həsr olunmuş diyarşünaslıq muzeylərindən fərqli olaraq, xatirə muzeylərinin fondu onun sahibinin həyat və yaradıcı fəaliyyəti ilə əlaqədar olan məişət əşyaları, əlyazmalar, fotoşəkillər, portretlər, onun müxtəlif şəxslərlə yazışmasının məhsulu olan məktublar, arxiv sənədləri təşkil edir. İş metodları və eksponat toplamaq qaynaqları müxtəlif olsa da, onların hamısı üçün ümumi olan bir sıra əlamətlər mövcuddur. İxtisasından asılı olmayaraq bütün muzeylər, xalqın mənəvi cəhətdən tərbiyə edilməsinə xidmət edir (Haqverdiyev, 1922: 7).

Bütün muzeylər maddi mədəniyyət nümunələrinin mühafizə və bərpa edilərək gələcək nəsillərə çatdırılması vəzifəsi ilə yanaşı güclü təbliğat-təşviqat vasitəsi rolunu oynayır. Cəmiyyətdə cərəyan edən hadisələr haqqında ictimai rəyin istənilən səmtə yönəldilməsi vəzifəsini daşıyır. Hakim ideologiyadan, siyasi yönümdən, mövcud siyasi-ictimai durumdan asılı olaraq muzeylərin qarşısına müxtəlif vəzifələr qoyula bilər. Ancaq muzey hər şeydən əvvəl xalqı yeni uğurlara ruhlandıran, öz potensial qüdrətinə inam hissi tərbiyə edən əyani təbliğat vasitəsidir. Belə ki, xatirə muzeylərinin tamaşaçıları əcnəbilər və yerli əhali olmaqla iki hissədən ibrətdir. Deməli, muzeylərin fəaliyyəti də yönəldilmiş olduğu auditoriya baxımından ikili xarakter daşıyır. Muzeyi ziyarət edən əcnəbi tamaşaçılarda Azərbaycan xalqının qədim mədəniyyətə malik olan, bacarıqlı, qüdrətli bir xalq kimi hörmətlə yanaşmaq vərdişi formalaşdırmaq və yerli vətəndaşları təmsil edən tamaşaçılarda isə öz vətəninə məhəbbət, ona bağlılıq, öz xalqından olan görkəmli şəxsiyyətlərə görə haqlı qürur hissi tərbiyə etməli və onları yeni fədakar hərəkətlərə ruhlandırmalıdır (Allahverdiyeva, 1997: 11).

Memorial muzeylər tamaşaçını özünəməxsus dəyərlər əsasında tərbiyə edir. Bu muzeylərin məxsus olduğu görkəmli Azərbaycanın mədəniyyət, ictimai-siyasi xadimləri mənəvi cəhətdən inkişaf etmiş insan tərbiyə etmək üçün çox önəmli nümunələr verir (Bayramov, Məhərrəmova, 1999: 21). Əlbəttə əhalisi arasında müsəlmanların çoxluq təşkil edən bir Şərq ölkəsi kimi Azərbaycan cəmiyyətində "mənəvi dəyərlər" dedikdə ilk növbədə doğruluq, səmimiyyət, gözütoxluq, yaxşılığa meyl, təvazükarlıq kimi keyfiyyətlər başa düşülməlidir. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, "mənəvi dəyərlər" məfhumu mütləq olduğu qədər də nisbidir. Müxtəlif siyasi-ictimai durumlarda mənəvi keyfiyyətlərin sayı artıb çoxala da bilər. Zənnimizcə Azərbaycanın öz dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi və ərazi bütövlüyünün qorunması uğrunda mübarizə apardığı indiki şəraitdə mənəvi cəhətdən tam inkişaf etmiş kamil insan olmaq üçün təkcə yuxarıda sadalanan keyfiyyətlər kifayət sayıla bilməz. Mənəvi cəhətdən inkişaf etmiş həm də öz xalqını, vətənini, milli mədəniyyətini, adət-ənənələrini sevmək, onlar uğrunda fədakarlığa hazır olmaq zəruridir. Doğrudan da, xatirə muzeylərinin məxsus olduğu Azərbaycan oğulları bütün bu keyfiyyətləri öz simasında birləşdirmişlər.

Qeyd edim ki, tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin yaradılması əgər paytaxtdan başlayıb, bölgələrdə başa çatırdısa, xatirə muzeyləri əksinə, ilkin olaraq əyalətlərdə yaradılırdı. XX əsrin 50-60-cı illərindən etibarən Şuşada Azərbaycan professional musiqisinin banisi, böyük bəstəkar Ü.Hacıbəyovun, Şamaxıda satirik şair M.Ə.Sabirin, Lənkəranda iki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı H.Aslanovun, Xızıda milli dramaturgiyamızın banisi C.Cabbarlının, Qazaxda görkəmli şair və ictimai xadim M.P.Vaqifin, Ordubadda yazıçı M.S.ordubadinin və dünya şöhrətli alim, akademik Y.Məmmədəliyevin xatirə muzeyləri açıldı (Əliyev, 1984).

Azərbaycanda muzey işinə qayğı və diqqət Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Xalqımızın əsrlər ərzində yaratdığı mənəvi sərvətin toplanması, qorunması yolunda Heydər Əliyevin xidmətləri böyük olmuşdur. 1970-ci illərdən etibarən respublikamızda müxtəlif profilli muzeylərin, o cümlədən memorial muzeylərin yaradılması, fəaliyyət göstərən muzeylərin zənginləşdirilməsi bu fikirləri bir daha təsdiq etməyə imkan vermişdir. Azərbaycan ərazisindəki memorial muzeylər Azərbaycan SSR KPMK və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 1976-cı il iyun tarixli "Dahi ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi haqqında" və Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin 1979-cu il 31 oktyabr tarixli qərarına əsasən təşkil edilmişdir. Muzeylərin, o cümlədən, memorial muzeylərin yaradılmasının zəruriliyi və məqsədəuyğunluğu Respublika Prezidenti Heydər Əliyevin fikri ilə bir daha təsdiqlənir: "Azərbaycan xatirəsini əbədiləşdirməyi vacib olan dahi şəxsiyyətlərlə şöhrətlənmişdir. Gələcək nəsillər onların həyat və yaradıcılığını bilmir. Bu sahədə müxtəlif vasitələrdən istifadə etmək lazımdır" (Bayramov, 1999: 20).

Bütövlükdə 1970-1980-ci illərdə xalq şairimiz S.Vurğunun, Ü.Hacıbəyovun, yazıçı və ictimai xadim N.Nərimanovun, C.Cabbarlının, Bülbülün və H.Cavidin xatirə muzeyləri fəaliyyətə başladı (Hacıbəyov, 1964: 14).

Memorial muzeylər özünün ilkin vəzifəsini – bu və ya digər yaradıcı şəxsiyyətin mədəni irsinin toplanması, bərpa edilməsi və ekspozisiyalar şəklində xalqa çatdırılması vəzifəsini qismən də olsa, yerinə yetirirlər. Böyük şairimiz Səməd Vurğunun ev muzeyində tamaşaçıların mənəvi tərbiyəsi onun həyat tərzində və yaradıcı fəaliyyətində vətən sevgisi, mənəvi saflıq, milli vətənpərvərlik, fədakarlıq, gözütoxluq və s. keyfiyyətlərin nümayiş etdirilməsinə, bu barədə tamaşaçılar qarşısında əsaslnadırılmış söhbətlər aparılmasına şərait yaratmalıdır.

Görkəmli şair və dramaturqun həyat və yaradıcılığına xas olan beynəlmiləlçilik motivlərini, arxa plana çəkmək və onların yerini milli özünəməxsusluğu tərənnüm edən ekspozisiyalara vermək lazımdır. Bu, muzey əməkdaşının tarix, ictimaiyyət və mədəniyyət sahələrində dərin bilik və xüsusi peşəkarlıq tələb edən çətin, lakin zəruri bir işdir. Memorial muzeylərin iş sahəsi, fəaliyyətinin digər sahələri, başqa mədəni, maarif və təbliğat müəssisələrinin fəaliyyəti ilə qırılmaz əlaqədədir. Belə hərtərəfli, çoxəhatəli və kompleks münasibət kütləvi işin məqsəd və vəzifələrinin reallaşdırılmasını xeyli asanalaşdırır. Muzeylərin təlim-tərbiyə sahəsində fəalliyəti, vətənpərvərlik, milli-mədəni irsə, adət-ənənələrə, həyat tərzinə sədaqət prinsiplərinə əsaslanmaqla, muzeyə gələnlərin müxtəlifliyini nəzərə almağa yönəlmişdir. Digər ideya-təbliğat səciyyəli müəssisələr kimi ev muzeylərinin qarşısında milli mentalitetə milli özünüdərketməyə əsaslanan dünyagörüşünün formalaşdırlması vəzifəsi qoyulur. Respublikamızda ev muzeylərinin səciyyəvi vəzifələrindən biri də muzey mədəniyyətini formalaşdırmaq olmuşdur. Bu muzeylər millətin içərisindən çıxmış ayrı-ayrı görkəmli şəxsiyyətlərin istedadına, onların yüksək mənəvi keyfiyyətlərinə-amallara əsaslanaraq, onları eksponatlar vasitəsilə tamaşaçıya nümayiş etdirirlər.

Respublikada memorial muzeylər əlbəttə, digər hadisələrdən təcrid edilmiş şəkildə yaranmamışdır. Respublikanın mədəni həyatı üçün önəmli olan bu hadisə ölkədə 80-ci illərdən başlayaraq həyata keçirilən mədəni inqilabın dalğaları üzərində gəlmişdir. Qeyd edək ki, muzeylər tarixi keçmişimizin öyrənilməsinə, mədəniyyətimizin və ənənələrimizin bərpa edilməsinə xidmət edir. Lakin eyni zamanda etiraf etməliyik ki, tarixi hadisələri müxtəlif mövqelərdən öyrənərək onlara müxtəlif yönümdən qiymət vermək olar. Müasir dövrün ictimai-siyasi və mədəni hadisələri dinamik, dəyişkən olduğundan biz artıq elə hadisələrə birmənalı şəkildə qiymət verməkdən çəkinir, onları dəyərləndirərkən bir sıra yardımçı amilləri nəzərə almalı oluruq. Belə ki, onilliklərlə siyasi sabitlik və əmin-amanlıq diyarı hesab etməyə alışdığımız ölkələri indi dünyanın "qaynar nöqtələri", qonşu, hətta qardaş hesab etdiyimiz xalqları təcavüzkar tərəf kimi qiymətləndirməli oluruq. Respublikada görkəmli ictimai-siyasi, elm və mədəniyyət xadimlərinin xatirə muzeylərinin açılması, muzey quruculuğu işinin yeni və daha yüksək mərhələsi, əhalidə muzey mədəniyyətinin formalaşmasının, əhalinin mənəvi tərbiyəsində muzeylərin fəaliyyətinin düzgün qiymətləndiridiyini göstərən bir amil hesab oluna bilər. Bu yönümdə ciddi islahatlar aparılmalı və bu işə öz ixtisasını dərindən bilən vətənpərvər ruhlu qüvvələr cəlb edilməlidir. Memorial muzeylərin işi respublikamızın müstəqil inkişaf mərhələsinin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən irəli gələn yeni prinsiplər üzərində qurulmalıdır (Məsimov, 2004).

Xatirə muzeyləri milli mədəni irsimizin təbliğinin mühüm vasitəsi olaraq qalmaqdadır və çox güman ki, müstəqillik yolu ilə irəlilədiyimiz yaxın gələcəkdə bu mühüm rolu qoruyub saxlayacaqdır. Dünya miqyasında, bölgədə və respublikamızda cərəyan edən siyasi, ictimai və mədəni hadisələr "vətən sevgisi", "vətənpərvərlik", "mənəvi tərbiyə" və s. anlaşmaların özünə də yeni, milli mənafelər mövqeyindən yanaşmağı tələb edir. Muzey eksponatları arasında milli mədəniyyətimizi əks etdirən eksponatların say nisbətinin durmadan artmasına çalışmaq lazımdır. Bunun üçün, ümumiyyətlə, əhali ilə, müxtəlif fərdi kolleksiya sahələri ilə və müxtəlif profilli muzeylərlə eksponat mübadiləsi təşkil edilməli, o cümlədən, müxtəlif profilli ixtisaslaşdırılmış muzeylərlə xatirə muzeyləri arasında sıx əməkdaşlıq yaradılmalı, onların işində təkrarlama hallarına yol verilməlidir.

Nəticə

Xatirə muzeylərində nümayiş etdirilən eksponatlar tamaşaçılarda öz xalqının yaradıcı qüdrətinə inam yaratmalı, onun vətən torpağına bağlılığını möhkəmləndirməli, xatirə muzeyinin məxsus olduğu görkəmli şəxsiyyətin nümunəsindən ilhamlanaraq onu yeni-yeni uğurlara ruhlandırmalıdır. Bu gün belə bir inam və ruh yüksəkliyi özünün müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi, mədəni tərəqqi uğrunda mübarizə aparan Azərbaycan xalqına olduqca zəruridir. Xatirə muzeylərinin məxsus olduğu Azərbaycanın görkəmli ziyalılarının həyat və yaradıcılıq irsi o qədər zəngin və dolğundur ki, onlar respublikanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında o qədər dərin iz buraxmışlar ki, burada hər bir şəraitdə xalqın mənəvi tərbiyəsi üçün gözəl nümunələr əldə etmək olar. Burada vətən sevgisi, millət təəssübkeşliyi, qonşu xalqlarla beynəlmiləl dostluq çağırışları, vətənin tərəqqisi üçün fədakarlıq ideyaları, mənəvi saflıq, doğruluq, səmimiyyət, gözütoxluq, etibarlılıq, ədalət ideyaları bir-birini elə tamamlayır ki, qərəzsiz oxucu və ya tamaşaçı bu irsdən kamillik nümunəsi ola bilir. Burada əsas nailiyyət eksponatları seçərkən, muzey ekspozisiyalarını tərtib edən muzey əməkdaşlarının öhdəsinə düşür. Peşəkar muzey əməkdaşları məqsədyönlü şəkildə bu irsi araşdıraraq günün problemlərinə uyğun olan amilləri aşkar etməli və onlardan tamaşaçıların mənəvi tərbiyəsi işində istifadə etməlidirlər. Bu əməliyyat planlı və məqsədyönlü xarakter daşımalıdır.

Ədəbiyyat

1. Həvilova, F. (2019). Azərbaycanın memorial muzeyləri və mədəni irsimiz. Bakı, 18 s.
2. Haqverdiyev, M. (1922). Muzeylər milli yaddaş saxlancımızdır. Bakı. № 1.
3. Məsimov, S. (2004). Hər muzey bir abidədir. Bakı, 28 s.
4. Allahverdiyeva, A. (1997). Muzeylər mənəvi zənginləşmənin əsas mərkəzi kimi. Bakı, 92 s.
5. Bayramov, A., Məhərrəmova, S. (1999). Muzeylərimiz və milli xüsusuiyyətlərimiz. Mədəni-maarif işi. № 11-2, Bakı, 21 s.
6. Əliyev, X. (1984). Səyyar sərgi M.S.Ordubadinin ev muzeyi. Mədəni-maarif. № 2. Bakı, 14 s.
7. Bayramov, A. (1999). Heydər Əliyev və muzeylərimiz. Bakı.
8. Hacıbəyov, Ü. (1964). Əsərləri, I cild. Bakı.

Göndərilib: 25.02.2024 Qəbul edilib: 11.04.2024